

Валентина Нападиста

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ: ПОГЛЯД З КРАЇН БАЛТІЇ

У статті розглядається діагностика суспільних ризиків/викликів/загроз для української спільноти, зумовлених як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками, пошук дієвих та оптимальних шляхів їхнього застереження/вирішення та бачення перспектив їхнього подолання в інформаційному полі країн Балтії.

Ключові слова: українська спільнота, виклики, загрози, перспективи, інформаційний простір країн Балтії.

Valentina Napadista. Ukraine in the context of challenges and threats: a view from the Baltic countries. *The article deals with the diagnosis of public risks / challenges / threats to the Ukrainian community caused both by internal and external factors, the search for effective and optimal ways of their warning / resolution and the vision of prospects for their overcoming in the information field of the Baltic States.*

Key words: *Ukrainian community, challenges, threats, perspectives, information space of the Baltic countries.*

Аналіз викликів/загроз та прогнозування/проектування перспектив у межах власного соціокультурного контексту усталеною дослідницькою оптикою має ризики суттєвих похибок, оскільки перебування у звичному соціополітичному просторі накладає певні об'єктивні обмеження, які почасти викликають судження не завжди адекватні реальним процесам, що актуалізує потребу залучення аналітично-експертних поглядів представників інокультурного світу, ґрунтованого на іншому політико-правовому ландшафті та функціонуючому в іншому соціальному кліматі.

В інформаційному просторі країн Балтії загалом та російськомовному його сегменті зокрема суспільно-політичні зміни в українському соціумі задекларовані де-факто на Євромайдані у

Нападиста Валентина Григорівна – доцент кафедри етики, естетики і культурології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат філософських наук, доцент.

кінці 2013 р. та екзистенційно утверджені як практична програма нової ціннісної орієнтації для подальшого розвитку країни зрілою частиною громадянського суспільства під час Революції Гідності; перипетії, викликані анексією території Криму; бойові дії на Сході України внаслідок зовнішнього військового втручання; прорахунки та досягнення внутрішніх реформаційних процесів; європейські перспективи України стали топовою темою упродовж останніх чотирьох років.

У Литві, Латвії та Естонії російськомовний інформаційний простір формують різні суб'єкти – газети та журнали, телеканали, радіостанції, інтернет-ресурси – з кількісними відмінностями, з різною чисельністю потенційної аудиторії*, різноманітною генеалогією та ідеологічними орієнтирами. Найбільше жанрове розмаїття та кількість російськомовних ресурсів має Естонія, що зумовлюється особливостями національного складу населення цієї країни**, фінансовою спроможністю російськомовного медійного ринку, толерантним політичним кліматом у країні щодо ЗМІ***.

Перипетії соціально-політичних зрушень, що проявилися наприкінці 2013 р. та масштабно охопили Україну на тривалий час з

* Російськомовний сегмент інформаційного простору має 40% споживачів (від загальної кількості) у Латвії, 30 % в Естонії та 15% у Литві. Це переважно люди старшого віку, оскільки представники молодого покоління уже не володіють або доволі погано володіють російською мовою. (Див.: Вадим Родионов. Что спасет русскоязычные СМИ Балтии. URL: <http://rus.delfi.lv/news/daily/versions/vadim-radionov-chto-spaset-russkoyazychnye-smi-baltii.d?id=47720347>; В Литве вступили в силу поправки, позволяющие штрафовать ретрансляторов за пропаганду войны. URL: <http://www.kurier.lt/v-litve-vstupili-v-silu-popravki-pozvolayayuschie-shtrafovat-retranslyatorov-za-propagandu-vojny/>

** Згідно з переписом 2011 р. 24,8% населення Естонії становили росіяни, які переважно проживають у Таллінні та повіті Ида-Вірумаа (97% жителів м. Нарва – етнічні росіяни).

*** Згідно з рейтингом, складеним у 2016 р. американською неурядовою організацією Freedom House, за індексом свободи ЗМІ Естонія посіла 15-те місце з-поміж 199 оцінюваних країн (Див.: Исследование: по индексу свободы СМИ Литва опережает соседние Белоруссию, Латвию, Польшу, но отстает от Эстонии. URL: <http://www.kurier.lt/issledovanie-po-indeksu-svobody-smi-litva-operezhayet-latviyu-i-polshu-no-otstaet-ot-estonii/>

початку 2014 р., постійно були у фокусі підвищеної зацікавленості не лише у медійної спільноти, а й у представників владних структур, активних суб'єктів громадянського суспільства, експертно-аналітичних кіл країн Балтії. Уже з перших днів Євромайдану Д. Грибаускайте висловила своє бачення значимості подій, які розгорталися у центрі Києва і спрогнозувала можливі їхні наслідки у разі насильницького алгоритму дій влади та відсутності прагнення до конструктивних перемовин у обох сторін протистояння. В інтерв'ю литовському національному телеканалу LRT, яке цитував «Литовський кур'єр», президент оцінювала перебіг подій на Майдані загалом позитивно: «Результат у самій Україні ... такий, якого, можливо, і варто було очікувати, нарешті люди прокинулися і вирішили самі говорити, добиватися і створювати своє майбутнє власними руками. Це також важливий перелом (...). Тому я вважаю, що результати в цьому сенсі дійсно позитивні, адже Україна реально визначилася. Я могла б оцінити ще так, що народ України обрав європейський шлях, на жаль, влада – ні» [1]. Президент Литви засудила насильницькі дії влади проти демонстрантів і закликала до пошуку шляхів врегулювання конфлікту на підставі мирного діалогу та ненасильницьких дій: «Українська влада і опозиція повинні намагатися домовитися мирно і демократично, потрібні конструктивні дії» [2].

Євромайдан – це та точка відліку, яка потужно сконцентрувала увагу вищих посадових осіб, парламентарів, урядовців країн Балтії (незалежно від політичної належності персоналій, змінюваних на певних високих посадах) на плині знакових подій в Україні 2014–2017 рр.: трагічних подіях січня–лютого 2014 [3; 4; 5; 6]; анексії Криму і становищі кримських татар [7; 8]; вторгненні російських військ на територію Донецької, Луганської областей та проведенні незаконних референдумів, що стали відліком фактичної окупації частини української території [9; 10]; підписанні та імplementації угоди з ЄС [11; 12; 13]; розгортанні театру військових дій на Сході України – Іловайський котел, Дебальцеве [14]; реформуванні країни на тлі військових дій та втрати значної частини економічного потенціалу [15]; залученні зовнішньої політичної, економічної, військової, гуманітарної підтримки [16; 17; 18; 19]; отриманні безвізу [20; 21] та ін.

Пильна увага до названих проблем зумовлювалася усвідомленням викликів та загроз, які породжувалися суспільно-політичними трансформаціями в Україні. Литовський політик В. Ушацкас зазначав: «...нам потрібно краще розуміти усі проблеми та сукупність тих викликів, з якими зіткнеться сама Україна» [22]. Була нагальною потреба, насамперед, у виокремленні переліку викликів та загроз, спродукованих у глибинах українського соціуму, в кулуарах українських владно-політичних/партійних/кланових структур, зініційованих зовнішніми (щодо України) заінтересованими суб'єктами; визначенні ймовірних локацій їхнього поширення та масштабу; в аналітичному розгляді їхніх причинно-ієрархічних зв'язків, а відтак і в прогнозуванні майбутніх перспектив не лише для України, а й для європейського співтовариства загалом. Виклики та загрози, спричинені зрушенням суспільно-політичної стабільності в Україні, артикулювалися балтійськими політиками та обговорювалися експертами, аналітиками в інформаційному полі країн Балтії, які представляли як вітчизняні науково-експертні установи, аналітичні центри, так і відповідні інституції різних європейських країн (у тому числі і Росії), США.

Перша подія, яка стала предметом осмислення причин її виникнення та аналізу зумовлених нею викликів/загроз, безумовно був Євромайдан (варто зазначити, що у контенті російськомовних ЗМІ країн Балтії терміни «Євромайдан» та «Революція Гідності» не часто траплялися в переліку оперативної термінології, яка використовувалася для опису тогочасних подій в Україні, а у переважній більшості їхнього використання застосовувались у переносному/метафоричному значенні). За словами литовського політолога Міндаугаса Яцкявічюса рішення Президента України В. Януковича не підписувати асоціацію з ЄС «спонукало людей, чії очікування були зачеплені, протестувати проти цього» [23]. Таку думку підтримували й інші представники експертно-аналітичного середовища країн Балтії, презентованих у російськомовних ЗМІ, які вбачали головну причину суспільного невдоволення в Україні, яке вилилося у тривалі та масштабні акції протесту, відмову представників української влади від підписання Угоди про асоціацію з ЄС на Вільнюському саміті у листопаді 2013 р.,

яка нібито позбавила українську спільноту європейських перспектив, що усталено асоціювалися у колективній свідомості українського суспільства, насамперед, з високими стандартами життя у його матеріальній об'єктивації.

Прогнози стосовно наслідків суспільного збурення ґрунтувалися на тому, що таке рішення чинного на той час Президента України В. Януковича не виходило за межі правового поля, «оскільки він, як чинний голова держави, мав право прийняти те чи інше рішення згідно зі своїм уявленням» [23] і це не надавало такої вагомості причині соціального протесту, як, приміром, фальсифікація результатів виборів у 2004 р., яка привела до «помаранчевої революції». Тому ймовірні виклики для України, що потенційно зумовлювалися наявним суспільним спротивом, на думку Міндаугаса Яцкявічюса, могли з'явитися у разі агресивного обмеження владою протестних акцій та наявності жертв, які спровокували б ескалацію нового витка протистояння, що, у свою чергу, підтвердило б неспроможність влади справитися зі ситуацією і викликало б міжнародний осуд її дій [23].

Припущення ймовірності здійснення актів насильства з боку української влади піддавало її рішення стосовно мітингуючих доскіпливому аналізу експертно-аналітичного співтовариства та оперативному реагуванню відповідних представників владних та політичних кіл країн Балтії щодо застосування недемократичних інструментів у вирішенні складної політичної ситуації в країні. Так, уряд та представники неурядових організацій Литви невідкладно (17 січня 2014 р.) висловили «критику законів, прийнятих парламентом України, спрямованих проти учасників акцій протесту», та оцінили їх такими, що не ведуть до діалогу та демократії в Україні, оскільки обмежують права громадянського суспільства та становлять загрозу для його свободи [24]. Різку критику та однозначні звинувачення української влади в ескалації насильства оголосила Д. Грибаускайте у відповідь на факти зіткнень урядових силових загонів та демонстрантів, які завершилися першим кровопролиттям [3], а Комітет з іноземних справ литовського парламенту закликав (22 січня 2014 р.) відомства Євросоюзу розглянути можливість введення економічних санкцій стосовно України через урядові дії, що призвели до людських жертв, та спонукав міністра закордонних справ Литви Лінаса Лінкявічюса

«домагатися того, щоб питання України постійно розглядалося у Раді із зовнішніх справ ЄС до того часу, поки не буде розв'язано цей політичний конфлікт» [25]. Такі заяви та вимоги підтримав і прем'єр-міністр Литви Альгірдас Буткявічюс, який наголосив, «що в демократичних країнах така ситуація не може мати місця, і за події має відповісти уряд» [26]. Очільник МЗС Литви Лінас Лінкявічюс на прес-конференції у Вільнюсі після зустрічі з головою МЗС Казахстану заявив, що «зволікання влади України стосовно перемовин з опозицією лише погіршило ситуацію в країні» і у разі «провалу таких перемовин Україна може поринути в хаос»* [27]. На жаль, у представників української влади, на переконання литовського парламентаря Андрюса Кубілюса, не було «щирого бажання шукати вихід», який у цій ситуації був єдиним – це дострокові президентські вибори [28].

Суголосні думки щодо лютневих подій 2014 р. в Україні висловили представники владних кіл Латвії. У спільній заяві президента ЛР Андріса Берзіньша та прем'єра Лаймдоти Страуяюми, зокрема, зазначалося: «Немислимо і в той же час жахливо, що в європейській країні у XXI столітті розгортаються збройні вуличні конфлікти, замість того, щоб вирішувати суперечності шляхом демократичних і конструктивних переговорів. Україна не повинна перетворитися в країну, що роздирається насильством» [29]. Задля цього, на думку латвійських високопосадовців, обидві сторони, учасники конфлікту, «мали утриматися від ескалації ситуації, що уже багато разів приводило до людських жертв, та повернутися до цивілізованих способів вирішення ситуації» [29]. Латвія запропонувала терміново провести позачергову Раду міністрів закордонних справ ЄС, а її МЗС закликала увести санкції проти осіб, причетних до насильства, та поклало відповідальність за нього на владні структури в Україні.

* Варта уваги позиція, висловлена міністром закордонних справ Казахстану Ерланом Ідрісом (показовий дисонанс щодо позиції МЗС Литви), який зазначив, «що у будь-якій ситуації, у будь-якому сценарії – вибір за Україною. Ми не ділимо Україну на якісь табори. Ми сприймаємо і керівництво України, і народ України як єдине ціле» (Див.: Лінкявічюс: влади України слишком долго тянули с началом переговоров. URL: <http://www.kurier.lt/linkjavichjus-vlasti-ukrainy-slishkom-do/>)

Отже, факти масового насильства за участю державних силових структур, що завершилися кривавою бійнею учасників довготривалого громадянського протесту у столиці європейської держави, розглядалися представниками політичного істеблішменту країн Балтії як брутальний виклик демократії та свободі не лише в Україні, а й у Європі, неприйнятний у сучасних цивілізаційних реаліях. Такий деструктивний виклик не міг бути проігнорований європейською спільнотою, що й спонукало її до наполегливих закликів до уповноважених структур ЄС не полишати без належної жорсткої оцінки та відповідних санкційних кроків дії представників української влади, причетних до ескалації насильства в країні.

Якщо керівництво та політичні лідери країн Балтії вдавалися до оперативних практичних кроків задля того, щоб спрямувати суспільно-політичні події в тогочасній Україні в демократичне русло, то експертно-аналітичне середовище місцевого масштабу та іноземні аналітики (переважно зі США, Великобританії, Німеччини, Росії), думки/позиції яких оприлюднювалися в інформаційному просторі країн Балтії, намагалися заглибитися в причинно-наслідкові зв'язки наявної ситуації та спрогнозувати ймовірні варіанти її розвитку, оскільки «криза української державності та пов'язані з нею ризики безпеки країн Євросоюзу досягали вже таких масштабів, що комплексний аналіз причин і передумов подій ставав неминучим» [30]. Як уже зазначалося, суспільне збурення в Україні, започатковане наприкінці 2013 р., на думку багатьох представників експертних кіл, розглядалося в контексті непідписання Угоди про асоціацію з ЄС на Вільнюському саміті. Окрім цієї, здавалося б, очевидної першочергової причини, робилися спроби поглянути на проблему «глибше» та «зацікавленіше», внаслідок чого з'являлися висновки від особистого «політичного фіаско» Д. Грибаускайте, оскільки її дії за час головування Литви в ЄС зумовили «повний провал політики «Східного партнерства» і дискредитацію ідеї євроінтеграції як найвищої цінності» та стали одним із чинників, які спровокували українську кризу [30]; недалекоглядності політики Брюсселя, який, запропонувавши програму «Східного партнерства», насправді, окрім декларативності, нічого не обіцяв Україні, і тому «практичний» В. Янукович відмо-

вився від підписання угоди; до прямої інспірації США – американський економіст, політичний і економічний оглядач Пол Крейг Робертс вважав, що протести на Майдані в Києві були в дійсності організовані Вашингтоном для повалення обраного демократичного уряду [31] і США, на думку деяких аналітиків, вклали у підготовку подібного проекту упродовж кількох років щонайменше 5 млрд дол., «спонсоруючи, контролюючи та спрямовуючи неонацистський путч в Україні» [32].

Траплявся і більш широкий погляд на проблему, який демонстрував бачення глибокої економічної та політичної кризи в Україні, породженої, насамперед, недолугим/неадекватним керуванням Українською державою не в інтересах усієї спільноти, а обмеженого кола правлячих клептократів. «Людей вивела на вулиці не ненависть до Росії, а ненависть до власної влади, яка всмак згвалтувала країну і її населення незалежно від мови. Кияни вийшли, щоб позбавити себе від влади криміналу. Цей порив зовсім не в напрямі революції. Цей рух не до насильства, а до цивілізованого порядку, до «Європи». Європа для українців – це не реальний Європейський Союз з купою своїх проблем, це міф про життя не за правилами кримінальників, а за законами права. Європа – це синонім надії на життя в цивілізованій Україні» [33]. У такій візії активна частина українського суспільства наділялася певними ознаками суб'єктності – усвідомленням критичного стану у розвитку власної держави (політичного, економічного), прагненням змін, орієнтацією на європейську спільноту як на ціннісно-нормативний зразок суспільно-політичного устрою, спробою, врешті-решт, позбавитися радянського минулого, частково укоріненого в залежності від російського впливу. Згідно з цими висновками оцінювалися і ймовірні наслідки Революції Гідності – від перспективи «світлого майбуття» до виклику політичної стабільності країни внаслідок державного перевороту, який позбавляв нову владу як правової легітимності, так і спроможності об'єднати країну і вивести її із політичного/суспільного/економічного хаосу [31; 34].

Серед тиражованих розмислів іноземних експертів в інформаційному полі Балтійського регіону були й такі, що виходили з геополітичних інтересів потужних/впливових суб'єктів світової

політики. Зокрема, Джонатан Стіл (The Guardian) вказував, що причиною розгортання українських подій стало «неприкрите прагнення НАТО продовжувати розпочату двадцять років тому експансію, просуваючись на схід, у сферу пострадянського простору. Це просування очолив свого часу Білл Клінтон і підхопили наступні американські адміністрації. Немає сумнівів у тому, що Пентагон бачить у своїх мріях ті дні, коли ВМС США прийдуть на зміну російському Чорноморському флоту в кримських містах Севастополі та Балаклаві» [35]. Позицію британського аналітика підтримав його колега з-за океану, професор Гарвардського університету, експерт зі справ Росії Френсіс Бойль, висловлюючи упевненість в тому, що «НАТО використовує українську кризу як «димову завісу», покликану приховати військові плани альянсу і отримати привід для розміщення сил НАТО біля російських кордонів». На його переконання, «українська криза планувалася, в тому числі, як війна. Був план війни» [32]. Таке бачення артикулювало можливий виклик військового втручання Росії задля забезпечення своїх геополітичних позицій у Криму що, відповідно, розширювало локації та масштаб безпекових і, як наслідок, політичних, економічних ризиків/загроз та збільшувало кількість їхніх потенційних суб'єктів.

Порушення суверенітету України Російською Федерацією та стрімка анексія Криму викликали низку заяв очільників держав Балтії [36; 37], представників їхніх урядів [38;41], парламентів [42] та окремих політиків [43].

Політичні та експертно-аналітичні кола розглядали факт анексії Криму насамперед у безпековому контексті для країн Балтії та в кореляції з ймовірними подібними сценаріями на їхній території*. На думку тодішнього міністра оборони Естонії Урмаса Рейнсалю, «криза в Україні і демонстрація сили, що відбувалася недавно поблизу кордонів країн Балтії, показали, що ми не можемо сприй-

* Опитування, проведені компанією з соціологічних та маркетингових досліджень Spinter tyrimai (15–20 березня 2014 р.) на замовлення порталу Delfi.lt свідчили, що після анексії Криму приблизно половина жителів Литви вбачала загрозу для незалежності своєї країни (Див.: После крымских событий половина жителей Литвы усматривает угрозу и для Литвы. URL: <http://www.kurier.lt/posle-krymskih-sobytij-polovina-zhite/>)

мати свою безпеку як щось само собою зрозуміле. Історія переконливо довела, що різкі зміни на геополітичному ландшафті вимагають надзвичайної пильності, згуртованості і бачення перспективи» [44]. Д. Грибаускайте наголосила, «що загострення ситуації в Україні створює загрозу миру і безпеці всього регіону», та закликала «не зраджувати Україну заради економічної вигоди... Якщо ми сьогодні зрадімо Україну, то зрадімо і самих себе, оскільки після України настане наша черга» [45]. Такі самі страхи мали місце і в Латвії. «Не будемо забувати, що ті сценарії, які почалися в Грузії і зараз тривають в Україні, коли-небудь можуть дуже неприємно здивувати нас самих, якщо ми нічого не будемо робити», – заявила в ефірі Rietumu Radio євродепутат від Латвії Інесе Вайдере [46].

Прецедент російської агресії в Криму під приводом захисту співвітчизників викликав особливе занепокоєння у Латвії та Естонії, де значну частину населення становлять етнічні росіяни і серед яких є певний відсоток таких, що перебувають у статусі негромадян цих країн. І хоча, на думку экс-віце-спікера Рійгікогу (парламент Естонії) і водночас президента Балтійської Асамблеї Лайне Ранд'ярв, «не можна порівнювати ситуацію в Естонії з ситуацією в Криму», оскільки «тутешні національні меншини звикли жити в культурному просторі Європи» і «у них відсутня потреба і бажання для переорієнтації», уряд Естонії прийняв рішення скоротити кількість негромадян, наголосивши на тому, що у кожного постійного жителя Естонії є право клопотати щодо естонського громадянства, та спростив умови для його отримання [47], оскільки проблема негромадян на тлі анексії Російською Федерацією Криму набула не лише національного, а й загальноєвропейського безпекового масштабу [48]. Загроза країнам Балтії, в контексті воєнної агресії РФ щодо України, бачилася не лише місцевим фахівцям-аналітикам та практикам-політикам, її прогнозували й іноземні дослідники. Американські експерти Юджин Румер та Ендрю Вайсс, статтю яких опублікував литовський інтернет-ресурс nnts.lt (2 березня 2014 р.), передбачали, що військове вторгнення РФ на територію України обов'язково відбудеться і спровокує безпековий виклик для Литви, Латвії та Естонії, що, у свою чергу, потребуватиме додаткових гарантій з боку НАТО для підтримки своїх балтійських союзників [49]. Литва, Латвія та Естонія

вжили невідкладних заходів з укріплення своєї обороноздатності, як-то: підняття видатків на оборону [50], звернення до керівництва США та Північного альянсу з проханням збільшити присутність військових потужностей НАТО у регіоні, посилення уваги та пильності до російськомовної етнічної общини.

У політико-аналітичних колах країн Балтії порушення територіальної цілісності України кваліфікувалось як неймовірний прецедент міжнародного права, який ніс загрози стабільності повоєнної Європи. «Те, що відбувається біля зовнішніх кордонів Євросоюзу, – зазначала Д. Грибаускайте, – не можна виправдати, і це може мати серйозні наслідки для безпеки всього регіону і вплинути на майбутнє Європи, тому необхідно якомога швидше зупинити ескалацію штучного конфлікту та запобігти шляхові для використання військової сили» [51]. На переконання В. Ушацкаса, «зміна парадигми безпеки і політики, яку ми спостерігаємо в поведінці Росії стосовно безпосередніх сусідів, стає найсерйознішим викликом для Європи в плані безпеки» [52]. Тому чільні посадовці в урядах країн Балтії закликали своїх колег в інших країнах ЄС активно протидіяти політиці РФ та нарощувати підтримку реформ в Україні. Зокрема, віце-міністр закордонних справ Литви Вітаутас Лешкявічюс на сесії Комітету міністрів Ради Європи у Відні (травень 2014 р.) закликав цю організацію чинити опір політичній, економічній та військовій агресії Росії щодо України. «Окупація Криму Росією і незаконна анексія, нескінченні спроби дестабілізувати становище у східних частинах України, а також постійні погрози на адресу цієї країни та інших сусідів – екзистенційні виклики не лише для України, Молдови, Грузії, але і для цієї організації, і всієї Європи. Росія порушила міжнародне право, принципи статуту Ради Європи і європейські цінності» [41].

В інформаційному ландшафті Балтійського регіону артикулювалася думка про те, що вторгнення РФ на територію Криму принципово міняло основи усталеного світопорядку. Д. Грибаускайте заявила у річному посланні Президента у Сеймі Литви (березень 2014 р.), що «останніми днями слова *Свобода, Незалежність, Суверенітет, територіальна цілісність і Мир* набули нового значення. Понад півстоліття Європа, що жила у мирі – і за це отримала Нобелівську премію, – знову зіткнулася з агресією.

Війна і окупація стали вже не історичними термінами в підручниках, а реальною загрозою на європейському континенті. Переживаючи події, які відбуваються в Україні, ми знову переконалися, наскільки тендітна свобода...», тому «урок України – зобов'язання для всіх – з усієї сили вберегти свою свободу» [53]. На думку аналітиків, анексія Криму стала викликом діяльності міжнародних інституцій, що опікувалися механізмами підтримки світового порядку: «...Радбез ООН, дипломатичні спроби в Сирії, переговори щодо іранської ядерної програми, шестисторонні переговори стосовно Північної Кореї і так далі – ...зануряться в атмосферу ворожості і неефективності. Деякі з них можуть взагалі припинити своє існування» [49]. За оцінками голови Комісії з іноземних справ естонського парламенту Марка Міхкельсона «події в Україні – це пробний камінь для міжнародних організацій. Це перевірка на те, чи здатні вони діяти і які заходи вони можуть здійснити, наскільки вони сучасні і готові до нових загроз» [54]. Анексія Криму створила пряму загрозу домовленостям «ядерних» держав світу про нерозповсюдження ядерної зброї, оскільки територіальна цілісність України, гарантами якої виступали Росія, США та Великобританія згідно з Будапештським меморандумом, була частиною режиму, що гарантував нерозповсюдження ядерної зброї [55]. «Саме тому, – на переконання екс-президента Естонії Тоомаса Гендріка Ільвеса, – Крим має бути повернутий – в ім'я світової безпеки» [56].

На тлі закликів чільних політиків стосовно подальшої долі Криму естонський експерт з безпеки з поважним дипломатичним та політичним бекграундом Еерік Нійлес Кросс, розмірковуючи напередодні референдуму в Криму з приводу справжньої мети Кремля, зазначав, що наявна ситуація може розгортатися у двох варіантах, як ««усього лише» анексія Криму без великомасштабної війни», яка «здалася б світу «хорошим варіантом», та спроба «повернути всю Україну у російську сферу впливу та статус васала» [57]. Перший варіант, на думку експерта, був занадто м'яким, тому «вдразу після юридичного закінчення анексії Криму російські війська почнуть вторгнення в Східну Україну і на північ від Криму» [57].

Початок військових дій на Сході України розглядався в інформаційному полі Литви, Латвії та Естонії як загроза державності

України, зумовлена зовнішньою інспірацією, а не внутрішньо-державними політичними колізіями. Розгортання бойових дій домінантно кваліфікувалося як військова агресія РФ, «як війна між Україною та Росією, а не громадянська війна з сепаратистами» [58]. Політичні кола країн Балтії були переконані в тому, що «Росія зазіхає на суверенітет і територіальну цілісність України» [59], а «дестабілізація України з боку Росії тривала надто довго» [60]. Пильно спостерігаючи за перебігом воєнних дій на Сході України, представники владних політичних кіл Литви, Латвії та Естонії вбачали в подальшій ескалації воєнних дій загрозу відторгнення нових українських територій та потенційну можливість появи замороженого конфлікту після проведення фейкових виборів та проголошення так званих республік – «ДНР» та «ЛНР». Небезпека замороженого конфлікту полягала в тому, що він міг стати тією перешкодою, яка заважатиме інтеграції України у європейський простір. Варто підкреслити, що очільники країн Балтії, уповноважені посадовці їхніх урядів активно та рішуче реагували на агресивні дії Росії щодо України, проголошуючи відповідні заяви зі своїми позиціями/оцінками дій РФ, спрямовуючи звернення до інституцій ЄС та урядів його країн із закликами підтримати Україну фінансово, політично, організаційно, сприяти її обороноздатності консультативно-експертною допомогою та навіть поставками необхідного озброєння [61; 64]. Однак позиція стосовно військової допомоги Україні мала своїх опонентів. Член Сейму Литви Повілас Гіліс вважав, що «роздування військової істерії, поставка озброєнь та інші пропоновані «яструбами» заходи будуть і далі руйнувати основи державності України», оскільки «зараз для державності цієї країни виникли серйозні, навіть фундаментальні загрози. Припинення військових дій, на думку тверезо мислячих аналітиків, дозволить уникнути банкрутства економіки цієї країни, різкої соціальної деградації і нових політичних пертурбацій – революцій, переворотів» [65]. Така позиція свідчить про те, що названий парламентар розглядав Україну джерелом воєнного конфлікту і, відповідно до такої логіки, підтримка України поставанням зброї сприятиме не припиненню, а ескалації військових дій. Не зайвим є, на наш погляд, наголосити, що події, які відбувалися в Україні, розглядалися не лише у ракурсі воєнного

конфлікту, одну зі сторін якого представляла Росія, а і як «конфлікт цінностей, боротьбу закритого та відкритого суспільств. Це бій між Європою та не-Європою» [66]. А також демонструвалося розуміння того, що «Україна воює за усю Європу» [67].

Низка наявних серйозних викликів та загроз Україні – свободі та демократії, внутрішньополітичній та економічній стабільності, територіальній цілісності, врешті, можливості буття самій українській державності зумовлювалися чинниками, що були вкорінені в її минулому, до часів Революції Гідності, та потужно детермінувалися зовнішніми факторами. Єдиним шляхом нівелювання/запобігання наслідкам цих викликів та загроз, на думку представників політичних/експертних/аналітичних кіл країн Балтії, був шлях потужних масштабних реформ. Великі надії/сподівання стосовно їх здійснення покладалися на нову «післяреволюційну» владу в Україні, місія якої вбачалася у докорінному зламі попередньої системи та імплементації нової суспільної угоди на засадах європейських цінностей. Очільники країн Балтії неодноразово наголошували на архіважливій значимості проведення реформ в Україні. Екс-президент Естонії Тоомас Гендрік Ільвес зазначав, що «проводити реформи в країні, на території якої ведеться війна – геркулесова праця» та ще й за умови того, що, можливо, це остання спроба «усе виправити» [68]. На одній зі зустрічей з представниками українського уряду, відповідальними за європейську інтеграцію, президент Литви Д. Грибаускайте наголосила, що «реформи – основа благополуччя України. Однак надто поширена корупція є найбільшою перешкодою, яка гальмує процес реформ. Необхідно швидко втілити в життя антикорупційні закони і формувати в суспільстві нетерпиме ставлення до шахрайства, непрозорих відносин між політикою і бізнесом» [69]. Як зазначила глава Литви, Україна також повинна продовжувати й інші необхідні для модернізації країни реформи – «здійснити зміни у прокуратурі, державних органах і публічного адміністрування, створити сприятливе бізнес-середовище, реформувати енергетичний сектор і зміцнювати енергетичну незалежність країни» [69]. Від політично відповідальних, зважених дій усіх гілок влади в Україні залежатиме успіх реалізації заявленого її амбітного європейського проекту.

Та вже у другій половині 2014 р., у пору розгортання масштабних воєнних дій на Сході України, експертно-аналітичне співтовариство, оцінки/висновки якого поширювалися в інформаційному просторі Литви, Латвії та Естонії, посилено артикулювало на недостатніх мотиваційних/організаційних зусиллях нової влади України у проведенні нагальних реформ. «Україна через півроку після перемоги революції так і не почала жодних реформ. Фактично країна живе точно за такими самими правилами, за якими жила при Януковичі. Багато нейтральних спостерігачів прогнозують у зв'язку з цим повний економічний крах України і, можливо, крах її державності» [70]. Упродовж останніх трьох років рефреном проходить заклик чільних посадовців, провідних політиків країн Балтії до України не припиняти проводити реформи: «... будь-то більш результативна боротьба з корупцією, покращення підприємницького середовища чи підвищення ефективності роботи судової системи» [71].

Найбільшу загрозу українським перспективам становила/становить, на думку експертно-аналітичних кіл, представлених в інформаційному просторі країн Балтії, корупція. «Страшна правда полягає в тому, що Українська держава завжди розпочинала гнити з голови – з корумпованого та цинічного клубка високопоставлених політиків та бізнес-магнатів» [72]. Естонський «Postimees» у серпні 2015 р., у поданих витримках з англomовних джерел, цитує статтю англійського експерта Тараса Кузьо та оглядача Bloomberg View Леоніда Бершидського, констатував, що «антикорупційна кампанія Порошенка застопорилася», незважаючи на те, що «США, ЄС, міжнародні фінансові інститути та українські громадяни енергійно вимагають, щоб Порошенко дотримався обіцяного» [72]. На думку Тараса Кузьо, «олігархи і далі контролюють економіку та основні телеканали», а «бізнес-імперії союзників Януковича, у тому числі його старшого сина Олександра, зберігаються у Східній Україні і власники усе ще витягують з них дохід» [72]. Аналітик зазначав, що боротьбу з корупцією необхідно розпочинати з енергетичного сектору, але на перешкоді цьому стоїть угода Порошенка з лідерами «газового лобі», яка згодом може спричинити «контрреволюцію». Окрім того, Порошенко «неправильно веде реформи і нерозумно призначає високопостав-

лених силовиків. Прокуратура корумпована до мізків кісток...», а «перейменування міліції у поліцію само по собі не передбачає драматичних перетворень МВС – корумпованого, некомпетентного та з роздутим штатом» [72]. Отож, іноземним аналітикам було очевидно, що «уряд не справляється з важливими завданнями – приборканням корупції та оподаткуванням гігантського тіньового сектору економіки», експансія якого пояснюється наявністю корупції та ухилянням від сплати податків [72]. Приборкання тіньового сектору економіки, на їхню думку, є більш важливим, аніж війна на Сході України, оскільки це «тиха війна зі значною частиною населення, яке не може уявити собі життя за правилами» [72]. Більше того, експерт Естонського інституту зовнішньої політики Кармо Тюйр зазначав, що «у корупції в Україні бачить проблему насамперед Міжнародний валютний фонд..., але в самій Україні це не проблема, а механізм функціонування економіки. Це повсякденна побутова корупція, яку не можна просто так «вимкнути», справи там просто так не робляться» [73]. Глибину вкорінення корупції у «тіло» українського соціуму добре ілюструють слова з інтерв'ю колишнього посла Польщі в СРСР та РФ Станіслава Чосека, опублікованого на естонському порталі Delfi (жовтень 2014 р.): «Викорінення корупції (в Україні – В.Н.) схоже на злив мастила з двигуна: це мастило, яке робить цей механізм справним» [74]. На переконання естонського політика, депутата Європарламенту Каї Каллас, «корупція в Україні, як і раніше, доволі поширена, і на цьому етапі не видно, щоб в Україні була дуже сильна політична воля зайнятися цією темою.... Політична воля тут – ключове слово» [75]. В унісон з такою думкою звучали слова Д. Грибаускайте: «Україна за останні два роки провела більше реформ, ніж за два десятиліття, але більш активну євроінтеграцію і розвиток держави гальмують не тільки війна, а й корупція. І політики, і підприємці повинні зрозуміти, що майбутнє держави стоїть вище особистого благополуччя» [76].

Незважаючи на постійну артикуляцію корупції в меседжах до вищих посадовців та представників владних структур України як головній загрозі для майбутніх перспектив України та її політичного буття взагалі, корупційний виклик, на думку політиків та експертно-аналітичної спільноти країн Балтії, залишався домінант-

ним і у 2017 р. Член естонської делегації ПАРЄ Райво Аег на січневому засіданні Парламентської асамблеї Ради Європи висловив стурбованість у зв'язку з корупцією в Україні. «Вплив олігархів і укорінена корупція у всіх сферах життя перешкоджають швидкій зміні законодавства, проведенню необхідних реформ і нормальній роботі громадянського суспільства, а також знижують віру людей у чесне і прозоре правління. Особливо тривожною є політична корупція і корупція в судовій системі» [77]. Тому Естонія наполегливо закликала Україну «вживати рішучих заходів для боротьби з корупцією, у тому числі зміцнювати інститути, створені для боротьби з корупцією, і реформувати судову систему» [78]. У противному разі «Україна не отримає ані цента, якщо для цього немає підстав. Для того, щоб отримати гроші, вони повинні провести реформи, які ми провели десятиліття тому», – заявив естонський парламентарій, член комісії у справах Європейського Союзу Калле Паллінг під час візиту до України (квітень 2017 р.), в черговий раз закликаючи Україну продовжити широкомасштабні реформи, а особливо – заходи, спрямовані проти корупції [79].

Варто зазначити, що зарубіжні експерти та аналітики віддавали належне змінам, які відбулися в Україні упродовж останніх трьох років: «... уряд (під тиском МВФ) почав систематично боротися з корупцією, зокрема, уніфікувавши ціни на енергоносії і створивши прозору електронну систему торгів для більшості держзакупівель. Крім того, понад сто тисяч державних офіційних осіб уже розкрили публічно дані про свої доходи та майно, демонструючи рівень прозорості...» [80]. Але, незважаючи на те, що «в країні відбувається вражаючий економічний розворот, корупція, як і раніше, надто поширена. І хоча Адміністрація Президента Петра Порошенка стабілізувала державні фінанси, вона так і не змогла приборкати кумівство», – стверджував Андерс Ослунд, провідний міжнародний експерт з питань національних економік пострадянських країн, в естонському «Postimees» [80]. «Серйозною проблемою залишається нездатність уряду дотримуватися принципів верховенства закону....Тепер найбільшою причиною для занепокоєння є Генеральна Прокуратура і Служба безпеки. Обидві установи перебувають під контролем Президента,

обидві часто називають відомствами-хижаками. ...Очікується, що судові реформи, над якими зараз ведеться робота, посилять контроль над виконавчою владою, убезпечать права власності і, відповідно, підстьобнуть зростання економіки. Але вже зараз ясно, що цього мало» [80]. Однак якщо «Україна хоче і далі прямувати шляхом відновлення економіки, – наголошував Андерс Ослунд, – їй доведеться продемонструвати, що ніхто – навіть Президент – не може стояти вище закону»[80].

Цілком співзвучними таким експертним висновкам є останнім часом нові мотиви у меседжах політиків країн Балтії, які аргументують проведення реформ, насамперед потребою для самої України, а не заради «Єврокомісії» [81]. Хоч «мирна та процвітаюча Україна в інтересах європейської спільноти» ще не зовсім втратила свою привабливість та підтримку, незважаючи на тривалу корупційну стабільність, принаймні так вважають у політичних колах Литви, Латвії та Естонії [82].

Тематичний перелік аналізованого нами російськомовного сегмента інформаційного поля Литви, Латвії та Естонії ілюструє постійну наявність матеріалів, що мають стосунок до України у всій багатомірності політичного/суспільно-економічного/культурного процесів, що відбувалися у межах її внутрішнього життя, та багатогранності її зв'язків/співпраці/суперечностей/протистоянь та конфліктів у міжнародних контекстах упродовж останніх чотирьох років. Такий пильний інтерес архітекторів редакційної політики російськомовних ЗМІ до української проблематики спричинений як значимістю інформаційних приводів, продукованих Україною у цей період, так і проекцією вірогідних подібних варіантів розгортання подій у країнах Балтії та потребою своєрідного завчасного «інформаційного форматування» власної читачко-глядацької аудиторії відповідно до ідеологічних кліше, трансльованих інформресурсами на її історичній батьківщині.

Тональне співзвуччя російськомовного медійного ландшафту Литви та Латвії з провідними російськими виробниками інформ-продукту наполегливо та систематично руйнувалося/упереджувалося владно-політичними структурами цих країн, які завзято

боронили безпеку власного інформаційного простору як передового краю у часи гібридної війни та гібридного миру, що тримало у відповідному тонусі російськомовні ЗМІ та сприяло переважному поширенню ними інформації відповідно до професійних стандартів та етичних регламентацій журналістського фаху. Естонія не вдавалася до законодавчого тиску/контролю на/над російськомовними суб'єктами інформаційного поля, а покладалася на більш толерантні способи інформаційного впливу на слухача/глядача/читача/користувача – створення альтернативного високоякісного російськомовного інформаційного продукту, який би був конкурентним відповідному продукту російського (чи під російським впливом) виробництва.

Російськомовний інформаційний простір країн Балтії сповнений достатньою кількістю експертно-аналітичних матеріалів (як вітчизняного, так і іноземного «виробництва»), предметом розгляду яких стали виклики та загрози, оприявлені суспільно-політичними перипетіями в Україні з кінця 2013 р. до теперішнього часу, як для самої України, так і для Литви, Латвії та Естонії, а також для Європи і навіть світу в цілому.

Серед перших викликів, проявлених у часи Євромайдану та Революції Гідності, які активно обговорювалися експертно-аналітичним співтовариством та провідними політиками країн Балтії, був виклик свободі та демократії як таким. Брутальне зневаження владними структурами України цінностей, що становлять основу суспільно-політичного життя сучасної Європи, застосування неприйнятних у демократичній спільноті форм та методів вирішення суспільно-політичних непорозумінь/суперечностей/конфліктів кваліфікувалося політичними діячами та експертно-аналітичними фахівцями як виклик не лише для України, а й для Європи загалом.

Порушення суверенітету України внаслідок анексії Криму розглядалося в російськомовному інформаційному полі Литви, Латвії та Естонії не лише як загроза окремій європейській державі, а й як виклик новітнього гатунку, який зруйнував архітектуру міжнародного права після Другої світової війни та знецінив заходи у боротьбі проти ядерної гонки озброєнь у сучасному світі.

Початок воєнних дій на Сході України, за окремими винятками, оцінювався в політичних заявах та експертно-аналітичних матеріалах, оприлюднених у російськомовних медіа-ресурсах країн Балтії, не як громадянська війна непримиренного Сходу та Заходу в Україні, а як агресія Російської Федерації щодо суверенної європейської держави. Ця агресія реанімувала воєнні дії на Європейському континенті на початку ХХІ ст. та загрожувала, як мінімум, замороженим воєнним конфліктом, що став би основною перешкодою на шляху реалізації Україною її європейських прагнень і, як максимум, руйнацією самої державності України, а також миру та стабільності у повоєнній Європі.

Загроза державності України, на думку експертів/аналітиків, могла бути нівельована лише модернізацією країни, швидким проведенням необхідних реформ, реалізація яких в умовах війни та браку часу ставала ще одним архіскладним викликом для країни, що утверджувала європейський вибір.

Серед викликів у реформаційному процесі артикулювалися недостатність організаційних/мотиваційних зусиль владних структур та політичної волі очільників держави, найперше, у боротьбі з корупцією, яка оцінювалася як більш небезпечна загроза для країни, аніж війна з Росією.

Перспективи України як економічно успішного, політично стабільного суб'єкта міжнародних відносин видаються в оцінках експертно-аналітичних кіл доволі оптимістичними за однієї умови – проведення ефективного та стислого в часі комплексу реформаційних перетворень за політичної та фінансової підтримки європейських інституцій з глибинним усвідомленням, насамперед, власної потреби у здійсненні реформ та відповідальності за їхні наслідки.

Для порівняння наведемо паралелі з баченням структурно-ієрархічних конотацій представниками політичної еліти нашої країни між викликами актуальними для українського сьогодення та які детермінують архітектоніку нашого майбуття. У Посланні Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році» зазначається, що «перемога залежить, серед іншого, і від того, чи зможемо ми правильно діагностувати головні виклики і дати на них зараз

адекватні відповіді». Серед запропонованого переліку викликів, що чатують на Україну, значаться «спротив ресурсно-забезпеченої корумпованої бюрократії й доволі ще сильної олігархії та інших зацікавлених елементів системи, які чинять системний спротив; популізм; військова загроза з боку Росії», та перше місце посідає чергова виборча кампанія (президентська та парламентська), яка стане на заваді активному втіленню реформ. Твердження цілком відповідає ціннісній матриці владної еліти українського соціуму, бо у демократичному світі вибори – то не загроза, а інструмент застереження/розв'язання суспільних загроз. Таке бачення структурної ієрархії викликів відповідними уповноваженими акторами процесу реформування нашої країни зумовлює не лише певний порядок та нагальність їхніх дій, а й міру їхньої адекватності наявним ризикам/викликам/загрозам і, відповідно, є ілюстрацією справжніх/латентних інтересів основних гравців на владному полі України.

1. Грибаускайте: в Вильнюсе проявилось истинное лицо украинского руководства. URL: <http://www.kurier.lt/gribauskajte-v-viljnuse-projavilosj-i/>

2. Президент Литвы дала Украине совет. URL: <http://ru.delfi.lt/news/politics/prezident-litvy-dala-ukraine-sovet.d?id=63430796>

3. Грибаускайте: ответственность за ситуацию в Киеве ложится на руководство Украины. URL: <http://www.kurier.lt/gribauskajte-otvetstvennostj-za-sit/>

4. Президент Литвы вызвала посла Украины. URL: <http://www.kurier.lt/prezident-litvy-vyzvala-posla-ukrain/>

5. Дмитрий Чернореченцев. Евромайдан вышел за пределы Киева. URL: <https://rus.postimees.ee/2673920/evromaydan-vyshel-za-predely-kieva>

6. Каждый второй украинец не поддерживает киевский «евромайдан». URL : <https://rus.postimees.ee/2646258/kazhdyy-vtoroy-ukrainec-ne-podderzhi-vaet-kievskiy-evromaydan>

7. МИД Литвы не признает присоединение Крыма к России. URL: <http://www.nedelia.lt/news-lt/23386-mid-litvy-ne-priznaet-prisoedinenie-kryma-k-rossii.html>

8. Рыйвас – послу России: Эстония никогда не признает незаконную аннексию Крыма и Севастополя. URL: <http://rus.postimees.ee/3402795/ryyvas-poslu-rossii-estoniya-nikogda-ne-priznaet-nezakonnuyu-anneksiyu-kryma-i-sevastopolya>

9. Президент Латвии: конфликт Украины и России грозит обернуться враждой на многие поколения. URL: <https://rus.postimees.ee/2844711/prezident-latvii-konflikt-ukrainy-i-rossii-grozit-obernutsya-vrazhdoy-na-mnogie-pokoleniya>

10. Ильвес на встрече с президентами: происходящее на Украине – это не гражданская война. URL: <https://rus.postimees.ee/2815928/ilves-na-vstreche-s-prezidentami-proishodyashchee-na-ukraine-eto-ne-grazhdanskaya-voyna>

11. Линкявичюс считает, что договор об ассоциации Украины с ЕС должен быть подписан в ближайшее время. URL: <http://www.kurier.lt/linkjavichjus-schitaet-chno-dogovor-ob-ass/comment-page-1/>

12. Украина срочно подпишет договор об ассоциации с ЕС. URL: <https://rus.postimees.ee/2710412/ukraina-srochno-podpishet-dogovor-ob-associacii-s-es>

13. Украине сообщили о скором принятии в Европейский союз, который решил идти «на Восток». URL: <https://rus.postimees.ee/2731700/ukraine-soobshchili-o-skorom-prinyatii-v-evropeyskiy-soyuz-kotoryy-reshil-idi-na-vostok>

14. Латвия и Литва признали военное вторжение России на Украину. URL: <https://rus.postimees.ee/2901821/latviya-i-litva-priznali-voennoe-vtorzhenie-rossii-na-ukrainu>

15. Украина должна идти по пути реформ – советник президента Литвы. URL: <http://www.kurier.lt/ukraina-dolzha-idi-po-puti-reform-sov/>

16. Глава МИД Литвы: Украина нуждается в постоянном внимании и поддержке. URL: <http://ru.delfi.lt/news/politics/glava-mid-litvy-ukraina-nuzhdaetsya-v-postoyannom-vnimanii-i-podderzhke.d?id=73709558>

17. Яна Тоом: Европейский Союз должен незамедлительно оказать Украине гуманитарную помощь. URL: <https://rus.postimees.ee/2965095/yana-toom-evropeyskiy-soyuz-dolzhen-nezamedlitelno-okazat-ukraine-gumanitarnuyu-pomoshch>

18. Нестор обеспокоен безопасностью в Европе: важно продолжать оказывать давление на Россию. URL: <https://rus.postimees.ee/2918013/nestor-obespoen-bezopasnostyu-v-evrope-vazhno-prodolzhat-okazyvat-davlenie-na-rossiyu>

19. Латвия готова принять до 60 тысяч беженцев с Украины. URL: <https://rus.postimees.ee/2802956/latviya-gotova-prinyat-do-60-tysyach-bezhencev-s-ukrainu>

20. Официальный вестник ЕС опубликовал решение о безвизовом режиме с Украиной. URL: <http://rus.delfi.ee/daily/euroopa/ofitsialnyj-vestnik-es-opublikoval-reshenie-o-bezvizovom-rezhime-s-ukrainoj?id=78296156>

21. Президент Литвы прибыла на восток Украины, чтобы отметить вступление в силу безвизового режима. URL: <http://www.kurier.lt/prezident-litvy-pribyla-na-vostok-ukrainy-chnoby-otmetit-vstuplenie-v-silu-bezvizovogo-rezhima/>

22. Ушацкас пожурил литовские СМИ. URL: <http://www.kurier.lt/ushac-kas-pozhuril-litovskie-smi/comment-page-1/>

23. Политолог: у власти Украины осталась одна возможность, чтобы выжить. URL: <http://ru.delfi.lt/news/politics/politolog-u-vlasti-ukrainy-ostalas-odna-vozmozhnost-chnoby-vyzhit.d?id=63424076>

24. Власти и НПО Литвы критикуют новые законы Украины. URL: <http://www.kurier.lt/vlasti-i-npo-litvy-kritikujut-novye-zak/>

25. Комитет сейма Литвы предлагает рассмотреть экономические санкции в отношении Украины. URL: <http://www.kurier.lt/komitet-sejma-litvy-predlagaet-rassm/>

26. За события в Украине должно ответить правительство. URL: <http://www.kurier.lt/za-sobytiya-v-ukraine-dolzno-otvetitj-p/>

27. Линкявичус: власти Украины слишком долго тянули с началом переговоров. URL: <http://www.kurier.lt/linkjavichjus-vlasti-ukrainy-slishkom-do/>

28. Литовские политики приветствуют шаги парламента Украины. URL: <http://www.kurier.lt/litovskie-politiki-privetstvujut-shag/>

29. Руководство Латвии мирит украинцев на расстоянии. URL: <http://vesti.lv/news/rukovodstvo-latvii-mirit-ukraincev-na-rasstoianii>

30. Александр Носович. Без цензуры. «Коза отпущения»: Европа сделает Грибаускайте «крайней» за Украину. URL: <https://ntts.lt/news-bez-tsensury-koza-otpuscheniya-evropa-sdelaet-gribauskaite-krainei-za-ukrainu>

31. Пол Крейг Робертс: Разграбление Украины Западом началось. URL: <https://ntts.lt/news-pol-kreig-roberts-razgrablenie-ukrainy-zapadom-nachalos>

32. СМИ: Украинский кризис спланирован для приближения НАТО к границам России. URL: <https://ntts.lt/news-smi-ukrainskii-krizis-splanirovan-dlya-priblizheniya-nato-k-granitsam-rossii>

33. Михаил Шишкин: украинское будущее России. URL: <https://rus.postimees.ee/2746962/mihail-shishkin-ukrainskoe-budushchee-rossii>

34. Ушаков усомнился в легитимности властей Украины. URL: <http://vesti.lv/news/ushakov-usomnilsya-v-legitimnosti-vlastei-ukrainy>

35. The Guardian: украинский кризис – Джон Керри и НАТО должны успокоиться и сделать шаг назад. URL: <http://rus.delfi.ee/daily/abroad/the-guardian-ukrainskij-krizis-dzhon-kerri-i-nato-dolzny-uspokoitsya-i-sdelat-shag-nazad?id=68145291>

36. Необходим сильный ответ ЕС на российскую агрессию – Д. Грибаускайте. URL: <http://www.kurier.lt/neobhodim-siljnyj-otvet-es-na-rossijs/>

37. Президенты Литвы и Польши: действия России представляют угрозу для безопасности региона. URL: <http://www.kurier.lt/prezidenty-litvy-i-poljsih-dejstvija-ro/>

38. Решение крымского парламента – незаконно, заявил глава МИД Литвы. URL: <http://www.kurier.lt/reshenie-krymskogo-parlamenta-nezako/>

39. МИД Литвы не признает присоединение Крыма к России. URL: <http://www.kurier.lt/mid-litvy-ne-priznaet-prisoedinenie-k/>

40. Министры обороны стран Балтии осудили оккупацию Крыма. URL: <http://www.kurier.lt/ministry-oborony-stran-baltii-osudil/>

41. Лешкявичус: действия России – экзистенциальные вызовы для Европы. URL: <http://ru.delfi.lt/news/politics/leshkyavichyus-dejstvija-rossii-ekzistencialnye-vyzovy-dlya-evropy.d?id=64720299>

42. Сейм Литвы резко осудил военную агрессию России на Украине и оккупацию Крыма. URL: <http://www.kurier.lt/sejm-litvy-rezko-osudil-voennuju-agres/>

43. Лидер оппозиции: оккупация Крыма раскрыла фашистскую идеологическую природу путинского режима. URL: <http://www.kurier.lt/lider-opoziciji-okkupacija-kryma-rask/>

44. Рейнсалу призвал прибалтийских коллег увеличить расходы на оборону. URL: <https://rus.postimees.ee/2740272/reynsalu-prizval-pribaltiyskih-kolleg-uvelichit-rashody-na-oboronu>

45. Президент Литвы: «После Украины настанет наш черёд, но мы не боимся Россию». URL: <http://www.kurier.lt/prezident-litvy-posle-ukrainy-nastanet-nash-cherjod-no-my-ne-boimsya-rossiyu/>

46. Латвии предрекают стать следующей после Украины жертвой «восстановления Российской империи». URL: <https://rus.postimees.ee/276-4916/latvii-predrekaют-stat-sleduyushchey-posle-ukrainy-zhertvoy-vostranovleniya-rossiyskoj-imperii>

47. Рандъярв: Эстония желает уменьшить количество неграждан. URL: <https://rus.postimees.ee/2738830/randyarv-estoniya-zhelaet-umenshit-kolichestvo-negrazhdan>

48. ЕС всерьез обеспокоился проблемой неграждан. URL: <http://vesti.lv/news/es-vseryez-obespokoilsya-problemoi-negrazhdan>

49. Юджин Румер, Эндрю Вайсс. Дерзкий украинский гамбит Путина ("Politico", США). URL: <https://ntts.lt/news-derzkii-ukrainskii-gambit-putina-politico-ssha>

50. Эксперты: страны Балтии должны усилить свой военный потенциал. URL: <https://ntts.lt/news-eksperty-strany-baltii-dolzhen-usilit-svoi-voennyipotentsial>

51. Грибаускайте и Кэмерон осудили агрессию России в Украине – президентская администрация. URL: <http://www.kurier.lt/gribauskajte-ikjemeron-osudili-agres/>

52. Ушацкас: Россия становится самым серьезным вызовом для Европы в плане безопасности. URL: <http://www.kurier.lt/ushackas-rossija-stanovitsjasamym-serj/>

53. Война и оккупация стали реальной угрозой в Европе – Д. Грибаускайте. URL: <http://www.kurier.lt/vojna-i-okkupacija-stali-realnoj-ugro/>

54. Михельсон: события на Украине – это пробный камень для международных организаций. URL: <http://rus.delfi.ee/daily/estonia/mihkelson-sobytiya-ne-ukraine-eto-probnij-kamen-dlya-mezhdunarodnyh-organizacij?id=70276709>

55. Андреас Умланд: на Западе много говорят о том, чтобы «простить» России Крым, но пока цена слишком высока. URL: <http://rus.postimees.ee/411-1383/andreas-umland-na-zapade-mnogo-govoryat-o-tom-chtoby-prostit-rossii-krym-no-poka-cena-slishkom-vysoka>

56. Ильвес: Крым должен быть возвращен – во имя международной безопасности. URL: <http://rus.delfi.ee/daily/estonia/ilves-krym-dolzhen-byt-vozvraschen-vo-imyа-mezhdunarodnoj-bezopasnosti?id=68773311>

57. Эрик-Нийлес Кросс: хотелось бы верить, что все ограничится "всего лишь" присоединением Крыма к России, но это маловероятно. URL: <http://rus.delfi.ee/projects/opinion/erik-nijles-kross-hotelos-by-verit-что-vse-ogranichitsya-vsego-lish-prisoedineniem-kryma-k-rossii-no-eto-maloveroyatno?-id=68247003>

58. Лаанеотс: это война между Россией и Украиной, а не гражданская война с сепаратистами. URL: <http://rus.delfi.ee/daily/estonia/laaneots-eto-vojna-mezhdu-rossiej-i-ukrainoj-a-ne-grazhdanskaya-vojna-s-separatistami?id=69634529>

59. Ильвес и глава МИДа Канады на встрече: Россия покушается на суверенитет Украины. URL: <http://rus.delfi.ee/daily/estonia/ilves-i-glava-mida-kanady-na-vstreche-rossiya-pokushaetsya-na-suverenitet-ukrainy?id=68566401>

60. Ильвес: Россия *de facto* ввела свои войска на Украину – это необъявленная война. URL: <http://rus.delfi.ee/daily/estonia/ilves-rossiya-de-facto-vvela-svoi-vojska-na-ukrainu-eto-neobyavlenaya-vojna?id=69629623>

61. МИД Литвы осуждает “очевидную военную инвазию” России в Украину. URL: <http://www.kurier.lt/mid-litvy-osuzhdaet-очевидную-военную-инвазию-россии-в-украину/>

62. Литва поддерживает стремления Украины восстановить стабильность в стране. URL: <http://www.kurier.lt/litva-podderzhivaet-stremlenija-ukrai/>

63. По инициативе Литвы Совет безопасности ООН обсудит положение в Восточной Украине. URL: <http://www.kurier.lt/po-iniciative-litvy-sovet-bezopasnosti-oon-obsudit-polozhenie-v-vostochnoj-ukraine/>

64. Совет по государственной обороне Эстонии поддерживает самые жесткие санкции НАТО и ЕС в отношении России. URL: <http://rus.delfi.ee/daily/estonia/sovet-po-gosudarstvennoj-oborone-estonii-podderzhivaet-samyе-zhestkie-sankcii-nato-i-es-v-otnoshenii-rossii?id=68137813>

65. Украина: истерия против здравого смысла. URL: <http://www.kurier.lt/ukraina-isteriya-protiv-zdravogo-smysla/>

66. Ильвес: на Украине идет борьба Европы с не-Европой. URL: <http://rus.delfi.ee/daily/estonia/ilves-na-ukraine-idet-borba-evropy-s-ne-evropoj?-id=69731391>

67. Грибаускайте: Россия практически воюет с Европой. URL: <http://rus.delfi.ee/daily/abroad/gribauskajte-rossiya-praktichесki-voyuet-s-evropoj?id=69639227>

68. Ильвес в Киеве: Украина пала жертвой агрессии за то, что выбрала свой путь. URL: <http://rus.delfi.ee/daily/estonia/ilves-v-kieve-ukraina-palazhertvoj-agressii-za-to-что-vybrala-svoj-put?id=69737869>

69. Глава Литвы перечислила 14 вице-министрам правительства Украины главные задачи Киева. URL: <http://www.kurier.lt/glava-litvy-perechislila-14-vice-ministram-pravitelstva-ukrainy-glavnye-zadachi-kieva/>

70. Военное положение: вводить нельзя ждать. URL: <https://ntts.lt/news-voennoe-polozhenie-vvodit-nelzya-zhdat>

71. Ратас: будущее Украины определяет архитектуру безопасности Европы на следующие десятилетия. URL: <http://rus.delfi.ee/daily/estonia/ratas-buduschee-ukrainy-opredelyaet-arhitekturu-bezopasnosti-evropy-na-sleduyuschie-desyatletiya?id=77811050>

72. InoPressa: Украина упускает шанс на проведение подлинных реформ? URL: <http://rus.postimees.ee/3306765/inopressa-ukraina-upuskaet-shans-na-provedenie-podlinnyh-reform>

73. Тьюр: Коррупция на Украине – не только проблема, но и механизм функционирования экономики. URL: <http://rus.postimees.ee/3588989/tyuug-korruptsiya-na-ukraine-ne-tolko-problema-no-i-mehanizm-funkcionirovaniya-ekonomiki>

74. Польский политик: почему русского медведя должны дразнить именно мы, не стоит быть вискочками. URL: <http://rus.delfi.ee/daily/abroad/polskij-politik-pochemu-russkogo-medvedya-dolzhny-draznit-imenno-my-ne-stoit-byt-vyskochkami?id=69857679>

75. Кая Каллас: Украине не достает политической воли для борьбы с коррупцией. URL: <http://rus.postimees.ee/3438479/kaya-kallas-ukraine-nedostaet-politicheskoy-voli-dlya-borby-s-korruptsiej>

76. Украина освобождается не только от агрессии, но и от коррупции. URL: <https://www.lrp.lt/ru/press-centr/soobschenija-dlja-pressy/ukraina-osvobozdaetsja-ne-tolko-ot-agressii-no-i-ot-korruptcii/26730>

77. Райво Аэг: приоритет Эстонии – интеграция Украины в ЕС. URL: <http://www.dv.ee/novosti/2017/01/26/pajvo-ajeg-prioritet-jestonii--integracija-ukrainy-v-es>

78. Эстония выступает за ужесточение санкций против России в случае военной эскалации на Украине. URL: <http://rus.delfi.ee/daily/estonia/estoniya-vystupaet-za-uzhestochenie-sankcij-protiv-rossii-v-sluchae-voennoj-eskalacii-na-ukraine?id=77124178>

79. Витсут: самая большая проблема Украины – коррупция. URL: <http://rus.delfi.ee/daily/estonia/vitsut-samaya-bolshaya-problema-ukrainy-korruptsiya?id=77769154>

80. Андерс Ослунд. Надежда и анархия на Украине. URL: <https://rus.postimees.ee/4251153/anders-oslund-nadezhda-i-anarhiya-na-ukraine>

81. 5–6 июля 2017 г. Лондонская конференция по реформам в Украине. URL: <http://www.zvedeno.info/5-6-%D0%B8%D1%8E%D0%BB%D1%8F-2017-%D0%B3-%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%8F-%D0%BF-%D0%BE-%D1%80%D0%B5/>

82. Экс-премьер Эстонии: Россия действует в Западной Европе даже агрессивнее, чем у соседей. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/interview/2017/05/31/7066496/>